

Teekond eesti keeleni: Ukraina sõjapõgenikest laste keeleoskuse kujunemine

Reili Argus (Tallinna Ülikool, Eesti)

Venemaa täiemahulise sõja alguses Ukrainas lisandus Eesti haridussüsteemi lühikese ajaga ligikaudu 9000 Ukraina sõjapõgenikust last. Tegemist on ühiskondlikult olulise rühmaga, kelle keelelise arengu jälgimine on vajalik, et vältida mh uue muu emakeelega ükskeelse kogukonna kujunemist Eestis. Samas on see rühm ka teaduslikult huvipakkuv, kuna on teistest muukeelsetest õppijatest selgemini piiritletud ning pakub võimalusi nii õpetamis- kui ka uurimismetoodika arendamiseks, nt hindamisvahendite katsetamiseks ja täiustamiseks.

Eesti keele kui teise keele oskust on siiani uuritud pigem täiskasvanute puhul, lapsed on huviväljas olnud mõnevõrra harvem ja kui on, on uurimistulemuste tõlgendamisel olnud keerukas eristada erinevast keelelise sisendi hulgast tingitud erinevusi laste keeleoskuses. Ukraina sõjapõgenike näol on aga tegemist sihtrühmaga, kel kokkupuudet eesti keelega enne Eestisse saabumist ei olnud ning seetõttu on nad mõnevõrra võrdsemal lähtepositsioonil.

Varasemad uuringud on näidanud, et sõjapõgenikud võivad traumakogemuse ja ebakindla tuleviku tõttu omandada sihtriigi keelt aeglasemalt kui teised keeleõppijad (Franck, Delage 2022), kuid tõhusad keeleõppeprogrammid võivad seda erinevust vähendada (Al Khalil jt 2022). Eesti kontekstis tuleb arvestada ka eripärase keelesituatsiooniga, kus uussisserändajaid ei oota ees ainult ühtne suur sihtkeelne kogukond.

Ettekande eesmärk on anda ülevaade kolme rühma Ukraina sõjapõgenikest laste eesti keele oskuse arengust nii sõnavara kui ka grammatika tasandil ning võrrelda eri uurimismeetodite sobivust laste teise keele arengu hindamiseks. Tulemusi kirjeldatakse kolmest laiemast vaatest lähtuvalt: millist teadmist annavad saadud andmed keeleteaduse, keeleõppe ja ühiskonna jaoks.

Keeleandmete analüüs põhineb kolmel meetodil ja valimil. MAIN-testiga uuriti 15 Ukraina sõjapõgenikust last pärast 1,5-aastast Eestis viibimist. Pildikirjelduskatse hõlmas 33 Ukraina sõjapõgenikust 9–11-aastast last, keda testiti pärast 2,5 ja 3,5 aastat Eestis viibimist, võrdlusrühmaks olid sama vanad muu emakeelega lapsed. Pildiseerial põhinevas jutustamiskatses osales 40 Ukraina sõjapõgenikust noort, keda testiti pärast 3,5 aastat Eestis viibimist. Kõikide mõõtevahenditega saadud andmeid analüüsiti nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt.

Keeleteaduse jaoks olulised teadmised puudutavad nii eesti keele arengu kirjeldust kui ka keeleoskuse mõõtevahendite kriitilist analüüsi. Tulemused näitavad, et eri meetoditega saadud andmed on suures osas kooskõlas, näiteks on üllatavalt sarnane sõnavara jaotus sõnaliikidesse.

Keeleoskuse arengut mõjutab selgelt Eestis viibimise kestus. Varasemas etapis (1,5 aastat) ilmneb tugev erinevus passiivse ja produktiivse keeleoskuse vahel: lapsed mõistavad keelt paremini kui seda ise kasutavad ning nende jutustused on lühikesed ja piirduvad sageli nimetamisega. Pikemaajalise keeleõppe tulemusena (2,5–3,5 aastat) arenevad nii leksikaalsed kui ka grammatilised oskused: suureneb sõnavara, sõnade struktuur muutub komplekssemaks

ning kasvab kasutatavate konstruktsioonide hulk. Aasta jooksul väheneb erinevus Ukraina ja teiste muu emakeelega laste vahel, eriti verbikonstruktsioonide kasutuses.

Keeleõppe seisukohast on olulisi tulemusi mitu. Eraldi klassis ja koos teiste õppijatega samas klassis õppivate Ukraina laste keeleoskuses olulist erinevust ei olnud, mis viitab just õpetamise tähtsusele. Madalama lähtetasemega õppijad arenevad kiiremini, kuigi kõrgema algtasemega õppijad säilitavad väikese edumaa. Alguses on suur lõhe passiivse ja aktiivse keeleoskuse vahel, mis piirab eneseväljendust; sõnavaras domineerivad nimisõnad ning verbe kasutatakse vähe.

Ühiskonna tasandil osutavad tulemused, et sõjapõgenike keeleoskus võib teiste muukeelsete laste omaga võrdselt areneda. Eestikeelne lasteaed ei pruugi keeleomandamist oluliselt toetada, kuna mitte-pagulaste keeleoskus ei olnud märkimisväärselt parem. Samuti ilmnevad suured individuaalsed ja vanuselised erinevused: noorematel on sageli rikkalikum sõnavara ja komplekssemad jutustused, samas kui osa vanemaid õppijaid ei ole ka pärast kolme aastat suutnud eesti keeles jutustada. Ukraina noorte puudulik keeleoskus põhikooli lõpus võib viia sotsiaalsete probleemideni.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et kolme grupi Ukraina sõjapõgenikest laste eesti keele arengut mõõtes on näha, et keeleoskus sõltub eelkõige õppe kestusest ja kvaliteedist ning ei erine oluliselt teiste sisserändajate omast.

Viited

- Al Khalil, Samir; Ullrich Kohler; Jasper Tjaden 2022. Is There a Rural Penalty in Language Acquisition? Evidence From Germany's Refugee Allocation Policy. *Frontiers in Sociology* 7. <https://doi.org/10.3389/fsoc.2022.841775>.
- Franck, Julie; Helene Delage 2022. The Interplay of Emotions, Executive Functions, Memory and Language: Challenges for Refugee Children. *Languages* 7(4), 309. <https://doi.org/10.3390/languages7040309>).